

QARQAR, YOXSA QARĞABAZARI...?

Əslində, qışın şaxtası belə qanayan yaranı quruda bilmir. Əsir yurdun buz dağı da qan qoxuyur. Zülmət saçan ocaqlara məskən olan sıra dağların qarı belə qara yağib. İnsanların ürəyinə yara yağib. Qışın qılınc kimi kəsən şaxtası odlu ürəkləri sərində bilmir. Haqqın dərgahı belə bu ahlara tab gətirmir. Qorxuram ki, bir gün göy qübbəsi bu fəryaddan parçalana... Yerin-göyün sahibinin səbri sonsuz, ancaq bu zülmün cəzası, əlbət, kəsiləcək. O gün haqq divanında hakim sorğu-sual edəcək. Yaradannı tanımayan bu calladlar lal olacaqlar. Haqq divanında bütün günahsızlar tək-tək hökm oxuyacaq. Bax o zaman yurdumun bağrına qısılan nərgizlər köksünü qabardacaq.

“Əsarətdə belə gül bitirən Azərbaycanımın boynubükük bir elinədir səfərimiz. Bu yolçuluqda tək deyilik. Qəlbi yaralı torpaqdan bəhrələnərək əsl vətənsəvr kimi yetişən bir yurd sevdəlisidir yolumuza çiraq tutan. Həyatını yaşadığı bölgənin tarixinin təbliğinə həsr edən bir xanımdır.

Həsənova Səriyyə Telman qızı. 1985-ci ildə Füzuli rayonunun Qarğabazar kəndində fəaliyyətə başlayan, 1993-cü ildə işğal səbəbi ilə bu günədək Horadiz şəhərində fəaliyyətini davam etdirən Bünyad Sərdarovun ev-muzeyində fond mühafizi vəzifəsində çalışır. Səriyyə xanım bu dəyərlərimizin tozlu arxivdə məhv olmasından çox nigarlıq duyaraq məlumatları bizimlə bölüşdü. Söylədiyi hər kəlmədə böyük həsrət və qayğı duyulurdu. Bu sözlər bir qəlbin deyil, böyük bir elin ürək çırpıntılarıdır. Hər sətiri gerçəkliyi əks etdirən bu məlumatlar o bölgədə ömür sürən ahıl sakinlərin keçmişi, uşaqlıq, gənclik xatirələridir. Bu yazıda əsas məqsəd tarixin daha bir qaranlıq səhnəsinə ayna tutmaqdır. Hər kəs oxusun və bu tarix incisini zehninə hopdursun. Həmsöhbətim sözlərinə bu gün qara bağlayan əsir ellərin təsviri ilə başladı. Qarabağ dağ silsiləsinin İlanlıdağ atayında yerləşən, bu gün isə ilanların məskəni olan Qarğabazarı kəndi. Odlar diyarına neçə məşhur şəxsiyyət bəxş edən bu elin tarixi çox qədimlərə dayanır. Ərazinin toponim kimi işləndiyi mənbələr sırasında türk tədqiqatçılarının əsərləri də yer alır.

Azərbaycan tarixi qaynaqlarındakı məlumatlarda Qarğabazarı

adına rast gəlinir. Türkiyə dövlətinin göstərişi ilə tərtiblənən Dağlıq Qarabağın "Xəmsə" adlı məşhur beş mahalından biri (Talış, Güllüstan, Xaçın, Çiləbörd, Dizaq) Dizaq mahalına mənsub kənd adlarını göstərən siyahıda bu ada təsadüf edilir. Eyni zamanda, Xaçın mahalına mənsub kəndlərin siyahısında da "Qarqar" kənd adına rast gəlinir. Bu da təbiidir ki, "Qarqar" tayfaları (Alban dövründə) indiki Mil düzündən tutmuş Qarabağın bütün bölgələrində yaşamışlar. Qarğabazar kəndinin "Qarqar" deyil, "Qarğabazarı" kimi deyilməsi burada böyük bazarın olmasına işarədir. Kənd Xudafərin körpüsündən keçən Şəki-Qarabağ, Təbriz-Hindistan və s. istiqamətli ipək ticarəti üçün çox əhəmiyyətli ipək yolunun üzərində yerləşir. Belə fikir yaranır ki, "Qarqar" və "bazar" sözlərinin birləşməsindən yaranan "Qarqarbazarı" sözü sonradan zamanla "Qarğabazarı" kimi deyilməyə başlamışdır.

Kənd daş yataqları ilə zəngin İlanlıdağın atayında yerləşdiyindən buradakı insanlar yaşayış binalarını təbii daşdan bir və ya ikimərtəbəli tikiblər. Kənd əhalisi içərisində məşğuliyyət sahələrinə görə verilən tayfa adları hələ qalmaqdadır.

Bunun nəticəsində onlarla yerli sənətkarlar arasında sənət mübadilələri formalaşmış və adı indi də yaşayan tayfalar yaranmışdır. "Namazlı" baramaçılıq, "Eminlilər" bostançılıq, "Koxalılar" əkinçilik, "Süleymanlılar" qalayçılıq, dəmirçilik, "Həşimlilər" ticarət və arşınmalçılıq, "Məmmədlilər" arabaçılıq, "Həsənlilər" dedikdə maldarlıq yada düşür.

Buradakı karvansara və digər tikililər Qarabağ memarlıq tarixində böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Şah Abbas karvansarası kimi tanınan Qarğabazar karvansarasının tikilmə tarixi 1681, Hacı Qiyasəddin məscidinin isə 1683-cü il kimi göstərilir. Məscidin qapı çatı üzərində "YA MƏHƏMMƏD, YA ƏLİ. BU MƏSCİDİ BÖYÜK ALLAHIN MƏRHƏMƏTLİ BƏNDƏSİ

HACI QIYASƏDDİN TIKDİRİB" sözləri yazılmışdır. Kəndin qədim tikililərindən biri də Dədəli hamamı idi ki, bu hamamın istilik sistemi xüsusi mühəndislik məharəti ilə qurulub.

“Qarğabazar kəndində ilk məktəbin əsası 1883-cü ildə oktyabr ayının 17-də qoyulub. İlk dəfə oğlanlar üçün fəaliyyətə başlayan birsinifli məktəb kəndin imkanlı sakinlərindən olan Allahverdi bəy Ağayevin 5 otaqdan ibarət binasında yerləşirdi. Təmənnəsiz olaraq ayrılmış bu binada dərs otağı, ətraf kəndlərdən gələnlər üçün yaşayış yeri, kitabxana var idi. İlk dəfə 12 şagirdlə dərsə başlayan məktəb çox keçmədən ətraf kəndlərdən gələn şagirdlərin hesabına yaxın qəza məktəblərindən (Qar-yagin, Gülbali, Bərdə, Ağdam və s) irəlidə idi. Məktəbin ilk müəllimi Şuşa məktəbinin və Zaqafqaziya Müəllimlər Seminariyasının məzunu Əşrəf bəy Tahirov olub.

O, uşaqlar üçün dərslik tərtib etmişdir. Həmin dərsliyin bir nüsxəsi Əlyazmalar İnstitutunda qorunur. Ailələrin istəyi ilə məktəbdə qızlar bölməsi də (1911) fəaliyyətə başlayıb. Məktəbə Zaqafqaziya Müəllimlər Seminariyasının ilk məzunlarından olan Rəşid bəy Əfəndiyevin qızı Maral xanım (1889-1967) rəhbər təyin edilmişdi. Xanlar Səfəraliyev, Bünyad Sərdarov, professor Bahadır Eyvazov, akademik İbrahim İbrahimov, tanınmış arxitektör Sərdar Sərdarov və b. Qarğabazar məktəbinin məzunlarıdır.

Çox təəssüf ki, biz sadalanan dəyərlərimiz haqqında keçmiş zamanda söhbət açırıq. Bu gün o tarix yalnız arxiv sənədlərində və rəngsiz fotolarda qalır. Həmin ərazilərimiz isə düşmən tapdağında qan ağlayır. Əhalisi doğma torpaqdan uzaqda vətən həsrəti ilə dünyadan köçür. Ancaq haqqın qələbəsi uzaqda deyil. Gün gələcək, əsir torpaqdan yeni toxumlar cücarəcək. Bizdən sonra gələn nəsillər bu həsrəti arxivin tozlu sahifələrindən çıxarıb oxuyacaqlar. Bax o gün əsir yurdum əsl bayram edəcək.

Rəfiqə Rafiqqızı

Mədəniyyət Müəssisələri İşçilərinin Hazırlıq və İxtisasartırma Mərkəzinin informasiya-kommunikasiya, elmi-təminat şöbəsinin müdiri

